

Gerd Shienstock (szerk.)

EMBRACING THE KNOWLEDGE ECONOMY

(THE DYNAMIC TRANS-
FORMATION OF THE FINNISH
INNOVATION SYSTEM)

*Northampton, MA, USA:
Edward Elgar*

A nyolcvanas évek elejétől az ipari társadalmak poszt-ipari változatának tartalmát az „új gazdaság” fogalmával azonosították, és jelzésére az információs, tudásalapú gazdaság, tudományalapú gazdaság, hálózati gazdaság vagy a tanuló gazdaság fogalmakat használták. Függetlenül attól, hogy az egyes szerzők a poszt-ipari gazdaság jellemzésére milyen jelzőket vagy mutatókat használnak, Finnország a kialakuló tudásgazdaság élenjáró országai között szerepel. Sőt, a tudásgazdaság fejlődésének mintáival foglalkozó szerzők a finn gazdaságot és társadalmat az információs társadalom olyan modelljének tekintik, amely jelentősen különbözik a már jól ismert egyéb modellektől, mint pl. a Silicon Valley vagy Szingapúr. (Castells – Himanen, 2001).

A Gerd Schienstock által szerkesztett tanulmánykötet az első vállalkozás, amely a finn tudásgazdaság fejlődését nemzeti projekt eredményeként értelmezi, amely az innovációs rendszer működését az ún. szisztematikus átalakulási szemléletben – amely a technológiai fejlődést a szélesebb társadalmi-gazdasági, valamint szervezeti-intéz-

ményi kontextusba „ágyazódva” szemléli – értékeli és minősíti. A finn információs gazdaság és társadalom teljesítménye olyan nemzeti programok eredménye, amely nem vezethető le önmagában gazdasági és iparpolitikai kezdeményezésekből, hanem itt olyan többszintű átalakulási folyamatról van szó, amelyben országos és helyi szinten minden társadalmi csoport részt vett. A tanulmánykötetben szereplő elemzések híven mutatják a tudásgazdaság megjelenésének és fejlődésének sajátosságait befolyásoló kognitív, társadalmi-technológiai és intézményi újítások kölcsönhatását mind a korábbi fejlődési pályák bezáródásában („development path lock-in”) és az új fejlődési alternatívák meghatározásában („path unlocking”).

A kötetben szereplő tanulmányok négy témában (elméleti-konceptuális megközelítések, ipari szektorok és vállalatok, régiók és intézményeik, valamint a finn nemzeti modell) elemzik a finn gazdaság nemzetközileg élenjáró versenyképességében szerepet játszó társadalmi innovációk és strukturális változások jellemzőit. Az észak-európai ország sikerét jól illusztrálja Timo Hamalainen tanulmánya (I. rész, 2. fejezet), mely szerint a nemzet- gazdaságok ún. strukturális versenyképességi mutatóinak rangsorában Finnország a kilencvenes évek elején sorrendben a 14. helyen szerepelt, a kilencvenes évek közepén a második helyen (Svédországot követve) és a kilencvenes évek végén közvetlenül az USA után változatlanul a második helyen állt. Ami pedig a finn ICT szektor sikerét illeti, 2000-ben a foglalkoztatásban és a K+F-ben a világon az első helyen szerepelt, a

hozzáadott érték vonatkozásában pedig a második helyen. Az ICT szektor sikerét Laura Paija és Petri Rouvinen (II. rész, 3. fejezet) nem az ágazat önálló teljesítményeként, hanem a finn innovációs rendszer szektorok közötti hatékony együttműködés eredményének tekinti. Nemzetközi összehasonlításban a finn vállalatok, valamint a kutató és oktatási intézmények közötti kooperáció különlegesen fejlett. A kötetben szereplő szerzők kivétel nélkül elismerik a NOKIA cég „zászlóshajó” szerepét a finn gazdaság megújításában. A cég fejlődésével és szerepével foglalkozó Jyrki Ali-Yrkkö és Raine Hermans hangsúlyozza (II. rész, 6. fejezet), hogy a NOKIA nem önmagában, hanem az országon belüli és a nemzeti határokon átvívelő és hatékonyan működő hálózatokban (nemzetközi információs és kommunikációs klaszter) való részvétel változatos formáival dinamizálja a finn innovációs rendszert. Ezzel összefüggésben a finn ICT szektor fejlődésének elismerése mellett (Laura Paija – Petri Rouvinen, I. rész, 3. fejezet) feltétlenül kiemelendő az ún. hagyományos szektorok (pl. fa- és papíripar, gépipar stb.) innovációs és abszorpciós kapacitásának javítása (Christopher Palmberg, II. rész, 4. fejezet), valamint a rugalmas termelési modellek (a termelésirányítás, munkaszervezet és foglalkoztatási viszonyok innovatív megújításáról van szó) finn vállalati praxisban való fokozott térnyerése. (Tuomo Alasoini, II. rész, 7. fejezet.) Az utóbbival kapcsolatosan a kötetben szereplő tanulmányok szerzői nemcsak „sikersztorikról” számolnak be, hanem rendszeresen felhívják a figyelmet a finn gazdaság fejlődésének olyan gyenge pontjaira is,

mint például a „tudásszolgáltatást” nyújtó cégek (ún. knowledge intensive business firms, KIBF) teljesítményének – nemzetközi mércével összehasonlított – viszonylag alacsony színvonala. (Aija Leiponen, II. rész, 5. fejezet)

A finn innovációs rendszer sikerében központi szerepet játszó NOKIA cég élenjáró szerepe mellett a tanulmánykötet szerkesztője, Gerd Schienstock, kiemeli a „felhasználók”, mint az innovációs rendszer új szereplőinek jelentőségét. A következőket írja: „...nagyon valószínűtlen az érvényben lévő technológiai-társadalmi fejlődési pálya radikális átalakulása vagy annak újjal történő helyettesítése a felhasználók vagy az érintett állampolgárok aktív részvétele nélkül, hiszen elsősorban ők azok, akik ezekkel a mindent átfogó változásokkal nap mint nap konfrontálódnak.” (I. rész, 1. fejezet, 11-12. o.)

A II. világháborút követő periódusban a finn gazdaság a japán és a német gazdasághoz hasonló „gazdasági csodát”, magas növekedési ütemet produkált. Ennek forrását az a nemzeti konszenzus alapozta meg, amelyet egyrészt a beruházások ösztönzésén alapuló növekedési stratégia képviselt, és amelynek eredményeképpen a finn vállalatok szinkronba kerültek a világ-gazdaság élenjáró technológiát alkalmazó cégeivel, másrészt a siker forrása az ugyancsak nemzeti megállapodáson alapuló finn oktatási rendszer világszínvonalú fejlesztése volt (Timo Hamalainen, I. rész, 2. fejezet). A nemzetközileg kiváló teljesítményt nyújtó finn oktatási rendszerrel foglalkozó tanulmányok egyrészt az oktatási rendszeren belüli jelentős átalakulással, a „tudásgazdaság” kihívásaira felelni tudó főiskolai (Kari Kekkonen, III. rész, 11. fejezet) reformmal, továbbá az egyetemi

képzés és a munkaerőpiac kapcsolatával (Asko Suikkanen and Ritva Linnakangas, III. rész, 12. fejezet) foglalkoznak, másrészt az oktatási rendszer működését és átalakulását tárgyaló tanulmányok megkülönböztetett figyelmet szentelnek a tudomány, ezen belül az egyetem és az ipar (gazdaság) kapcsolataiban bekövetkezett radikális változások rövid és hosszú távú hatásainak azonosítására és értékelésére (Mika Nieminen és Erkki Kaukonen, III. rész, 10. fejezet).

A finn tudomány- és technológiapolitika a kilencvenes évek eleji gazdasági válság kezelésére irányuló stratégiai döntések során, a hagyományos technológiai orientáció mellett fokozottan támogatta a vállalati K+F tevékenységet, elősegítette az „innovációbarát” társadalmi környezet megteremtését, és ösztönözte a gazdasági és társadalmi szereplők hálózati együttműködését (Tarmo Lemola, III. rész, 14. fejezet). A technológia- és tudománypolitika az országos programok mellett, megkülönböztetett hangsúlyt helyezett a korábbi ipari körzetek, régiók nemzetközi (globális) tudásgazdaságba történő „illesztésének” meggyorsítására. A regionális tudásfejlesztési politika nemzetközileg is ismert egyik „legjobb gyakorlata”, a tamperei régió (Mika Kautonen – Pasi Koski – Gerd Schienstock, III. rész, 9. fejezet). A regionális innovációs politika másik fontos siker-története a Turku környéki bio-technológiai innovációs „hálózat” létrehozása, válaszként a kilencvenes évtized mély válságát kísérő gazdasági és szociális gondokra (pl. termelékenységcsökkenés a Turku környéki gazdaságban, a munkanélküliség ötszörös növekedése stb.) (Henrik Baum, III. rész, 8. fejezet).

A tanulmánykötet befejező fejezetében (IV. rész, 15. fejezet) a tanulmánykötet szerkesztője, G.

Schienstock, összefoglalóan értékeli a finn innovációs rendszer „erős” és „gyenge” pontjait. Ami a finn innovációs rendszer vitathatatlan teljesítményét illeti, Finnország a tudás vagy tanuló gazdaságok sorában nemzetközileg is élenjáró szerepet játszik.

A finn gazdaság nemzetközileg kimagasló eredménye mellett a tanulmánykötet szerkesztője az elért eredmények kritikus pontjait is jelzi. Ezzel összefüggésben a következőkre hívja fel a figyelmünket. A finn gazdasági teljesítmények értékelése szinte kizárólag technológiai kritériumokon alapszik (például a szakértők az ICT szektor növekvő jelentőségét és a modern ICT fogyasztók általi fokozott használatát hangsúlyozzák). Annak ellenére, hogy az ICT szektor az országban vitathatatlanul gyorsan fejlődött, a hagyományos szektorok – főleg a foglalkoztatás fenntartása és bővítése szempontjából – változatlanul rendkívül fontos szerepet játszanak. A kilencvenes évtizedben az ország a modern ICT eszközök előállítására helyezte a fő hangsúlyt, ugyanakkor az ICT termelési folyamatban történő használatában a finn cégek nem tartoznak a nemzetközileg élenjárók közé. Fontos jövőbeni kihívás: a hagyományos iparok modernizációjának, továbbá a „rég” és az „új” gazdaság integrációján alapuló gazdasági növekedés feltételeinek megteremtése. A jövőbeni növekedést nem célszerű kizárólag a problémáktól korántsem mentes ICT szektorra alapozni. A finn gazdasági sikertörténet eredményei halványulnak, ha azt a finn gazdasági szervezeti rendszer tükrében vizsgáljuk. E tekintetben a gyengeség forrásai a következők: viszonylag alacsony az innovatív finn kis- és középvállalkozások részaránya a hagyományos ipari szektorokban, továbbá – a nemzetközi versenyké-

pességben élenjáró országokkal összehasonlítva – ugyancsak fejletlen az ún. tudásintenzív szolgáltatási szektor, amelynek fő funkciója a szervezeti és technológiai innovációk elterjesztése a gazdasági szervezetek körében, továbbá az ún. híd funkció szerepének biztosítása a nagyvállalati és a kis- és középvállalati szektor relációjában érvényesülő tudástranszfer és innováció területén.

Röviden összefoglalva: Finnország a gazdaság egyes területein (pl. az ICT kutatása, fejlesztése, gyártása és értékesítése) valóban a „tudásgazdaság” nemzetközileg élenjáró országa. A hagyományos gazdaság pozíciója viszont gyenge, és változatlanul a tudásgazdaság működési logikájától jelentősen különböző elvek szerint működik. A finn gazdaság tehát szektoronként eltérő működési logikával jellemezhető duális gazdaság irányába fejlődik. Annak ellenére, hogy a gazdaság- és társadalompolitikai gyakorlatra a fejlett kooperáció a jellemző („creation of policy networks”), mégis hiányzik a tudományos-technológiai fejlődés, valamint a munkaerő-piaci és társadalompolitikai követelményeket szinkronizáló integratív megközelítés a döntéshozók gondolkodásában és gyakorlatában egyaránt (pl. a finn gazdaságot változatlanul a kétszámjegyű munkanélküliség jellemzi).

Gerd Schienstock tanulmánykötete nemcsak a tudományos kutatók és egyetemi-főiskolai oktatók, hanem a magyar gazdaság és társadalom új fejlődési pályájának kialakításában különböző mértékben érintett szakemberek és politikusok számára egyaránt hasznos, értékes mű. A szerző a finn gazdaság példáján keresztül meggyőzően illusztrálja a technológia és gazdasági teljesítmények társadalmi-kulturális és mentális folyamatokba

való „beágyazottságát”, a társadalmi és gazdasági szereplők változásokért viselt különleges felelősségét és óv a kizárólag technológiai paradigmákon alapuló modernizációs minták mechanikus másolásától.

Makó Csaba

Barakonyi Károly

RENDSZERVÁLTÁS A FELSŐOKTATÁSBAN. BOLOGNA-FOLYAMAT, MODERNIZÁCIÓ

Budapest, Akadémiai Kiadó
2004 (349 oldal)

Rendszerváltás a felsőoktatásban – menedzserigények az irányításhoz

A Ratio Educationis óta az európai oktatási területet a legnagyobb változtatás éri. A Bologna folyamattal évszázados korszak végegre értünk, az európai oktatási rendszer (ek) tartalmi és formai átalakulását kikényszerítő nagy ívű európai szándékok sodrása mindehété elért. A gazdaság szükségletei, a sikeres gazdaságirányítás eszköztárának fokozatos bekerülése az oktatási és képzési rendszerek irányításába a közoktatási rendszerekre különféle, többféle úton-módon gyakorolnak hatást a tartalmi és formai területekre. A Bologna-folyamat hatásrendszerét ma sokrétűen elemzik. Barakonyi Károly egyetemi tanár régtől foglalkozik az egyetemek igazgatásának olyan változtatásával, amelyek a szervezetet az elfogadott és eredményesnek ítélt menedzsereszközökkel és -módszerekkel lendítik új növekedési és fennmaradási pá-

lyákra. Az uniós csatlakozás bekövetkezte más helyzetet hozott a magyar egyetemekre: az általános versenyhelyzet feltehetően sürgetővé teszi az eddig körülményes változtatások határozottabb megvalósítását. Számos cikke és tanulmánya után szerzőnknek az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent új kötete Rendszerváltás a felsőoktatásban címet viseli. Alapgondolata kapcsolódik az EU alapelveinek csoportjához, azaz az EU versenyképességét erősítő egységes felsőoktatási térség létrehozásának elvéhez és gyakorlatához. Ezt sajátos, a menedzser szemléletet érvényesítő rendszer- és szervezetelemzéssel igyekszik indokolni, ami alaposan eltér a mai általános felfogástól és gyakorlattól. Ennek tükrében értelmezhető a CSEFT Operatív Bizottságának megállapítása, amely elhatárolja magát szerző gondolataitól és terveitől.

A kötet történelmi visszapillantása jól tükrözi az egyházi eredetű egyetemirányítás hagyományából eredő és máig érzékelhető egyensúlytalanságot az irányítási mechanizmus, az állami beavatkozás, költségvetési források, az egyetemi autonómia, a tudományosság és praktikusság meg a személyes érdekek ütközéseiben. Korábban ezek a jelenségek és folyamatok elsősorban nemzeti keretekben jelentek meg, a világgazdaság nemzetközi, majd globális jellegének változásaival azonban az oktatási, képzési kérdések is világméretben tűntek fel. Az egyes országok (nemzeti) tudásainak nemzetközi érvényessége, hatékonysága egyben az iskolaszervezetek formai és tartalmi változtatásának szükségességét is felvetette. A praktikum és hatékonyság igénye felé tolódás a figyelmet a második világháború új piaci rendszerei kiépülésével a felsőoktatás felé irányította. A felsőoktatás mint a mindenkori vezetés kiképző területe szerte a világon –